

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

"กวีนิพนธ์" เป็นงานประพันธ์ที่ต้องใช้ความสามารถในการประพันธ์อย่างสูง เนื่องจากเป็นศิลปะที่ทรงคุณค่า มีวรรณศิลป์และความงดงามวิจิตรไพเราะ กวีต้องอาศัยความประณีตละเอียดอ่อน อีกทั้งความสามารถและความชำนาญเชิงวรรณศิลป์ จึงจะสร้างผลงานที่มีคุณค่าถึงระดับกวีนิพนธ์ได้ กวีนิพนธ์จึงมีความสำคัญในฐานะศิลปะชั้นสูง ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และได้รับการยกย่องให้เป็นผลงานที่มีคุณค่าถึงขั้นเป็นวรรณคดี ด้วยเหตุนี้จึงมีการสืบทอดและสร้างสรรค์พัฒนากวีนิพนธ์เรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความไพเราะงดงามของวรรณคดี หรือ กวีนิพนธ์ อันจะประทับตราตรึงอยู่ในใจผู้อ่านผู้ฟังได้นั้น ต้องใช้กลวิธีต่างๆ อันหลากหลาย เพื่อสร้างความงดงามแก่บทประพันธ์จนถึงขั้นวรรณศิลป์ ทั้งการเลือกใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ และถ้อยคำสำนวน ดังนั้นกลวิธีการใช้ภาษาจึงเป็นสิ่งที่กวีให้ความสำคัญอย่างยิ่ง กวีจะต้องสร้างภาพต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ซึ่งจะส่งผลให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกนึกเห็นไปตามกวี รับรู้และเข้าใจคล้อยตามไปกับสิ่งที่กวีต้องการจะนำเสนอ และทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ดังที่ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2518: 483) ทรงกล่าวถึงกวีนิพนธ์ไว้ดังต่อไปนี้

กวีนิพนธ์ได้แก่การเรียงคำให้ถูกฉันทลักษณ์ แต่การเรียงถ้อยคำให้ถูกฉันทลักษณ์เป็นแต่เพียงการร้อยกรอง versification ยังไม่ใช่กวีนิพนธ์ poetry ถ้าจะให้ถึงขีดกวีนิพนธ์ ผู้ประพันธ์ต้องแสดงความรู้สึกอย่างซึ้ง และยิ่งกว่านั้นทำให้ผู้อ่านซึ่งตามไปด้วย การร้อยกรองเป็นการใช้เพียงฝีมือและความสันทัด แต่กวีนิพนธ์นอกจากจะใช้ฝีมือและความสันทัดแล้ว ยังต้องถ่ายทอดความรู้สึกอย่างซึ้งให้แก่ผู้อ่านด้วย

ด้วยเหตุนี้การใช้ถ้อยคำในกวีนิพนธ์จึงเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากกวีจะต้องเลือกเฟ้นภาษาที่มีความไพเราะงดงามอย่างประณีตวิจิตรแล้ว ยังต้องมุ่งเน้นที่จะแสดงอารมณ์ความรู้สึกอย่างลึกซึ้งผ่านภาษา เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดอารมณ์สะเทือนใจ และความรู้สึกนึกเห็นคล้อยตามกวีไปด้วย

วรรณคดีเป็นการแสดงภาพ และภาพนั้นไม่ใช่ฉายาลักษณะหรือรูปถ่ายแต่เป็นภาพจิตรกรรมหรือรูประบาย ฉะนั้นถ้อยคำในวรรณคดีมีความหมายแต่เพียงภาษาสามัญธรรมดาเท่านั้นแล้วภาพที่วาดนั้นจะวิจิตรพิสดารไปไม่ได้ ฉะนั้นถ้อยคำในวรรณคดีจึงมีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งกว่าความหมายธรรมดา กล่าวคือมีความหมายไม่เฉพาะแต่ข้อคิดล้วนๆ หากมีความหมายไปถึงความรู้สึกนึกคิดซึ่งเป็นบริวารห้อมล้อมข้อคิดนั้นด้วย วรรณศิลป์จึงมีลักษณะเป็นการแนะนำภาพ suggestion คือเป็นการใช้ถ้อยคำซึ่งนอกจากจะมีความหมายโดยตรงแล้ว ยังมีความหมายที่แนะนำให้เห็นภาพอันลึกซึ้งกว้างขวางออกไปอีก (กรมหมื่น นราธิปพงศ์ประพันธ์, 2518: 496)

การสร้างจินตภาพ หรือภาพในใจผู้อ่านจึงเป็นส่วนสำคัญของกวีนิพนธ์ การสร้างจินตภาพในงานประพันธ์สามารถใช้กลวิธีการประพันธ์ต่าง ๆ ได้มากมาย โดยเฉพาะการใช้ภาพพจน์ ความเปรียบ ดังที่ดวงมน จิตรจำนงค์ (2536: 114) กล่าวไว้ว่า

ความเปรียบ (imagery หรือ figures of speech) คือ ลักษณะต่างๆ ที่ผู้ประพันธ์จงใจสร้างขึ้นให้ผิดแผกจากโครงสร้างความหมาย หรือการเรียงลำดับของภาษาโดยปกติ จุดประสงค์ของการใช้ความเปรียบ คือ การให้พลัง และความสดใหม่แก่การแสดงออก และเพื่อให้เกิดผลกระทบต่อ การสร้างจินตภาพ

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2518: 490) ทรงกล่าวถึงการสร้างภาพในใจผู้อ่านผู้ฟังหรือการสร้างจินตภาพ ว่าเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการประพันธ์ ไว้ดังนี้

การถ่ายทอดความรู้สึกเช่นว่านี้จะทำได้อย่างไร? เมื่อวรรณคดีเป็นการแสดงด้วยถ้อยคำ เราหวังจะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของเราให้ผู้อ่านมีความรู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกันโดยตรงหรือโดยแท้นัย่อมทำไม่ได้ แต่ที่เราจะทำก็คือใช้ถ้อยคำซึ่งทำให้อ่านนึกคิดไปตามภาพที่เราประสงค์จะแสดง ทั้งนี้โดยอาศัยจินตนาการ imagination ถ้าผู้ประพันธ์จะพยายามวาดภาพด้วยถ้อยคำตามความงามที่ตนรู้สึกเมื่อชมภูมิประเทศดังที่ใช้ตัวอย่างมานั้นก็จะทำไม่สำเร็จ แต่ผู้ประพันธ์เองจะต้องมานึกคิด หรือนึกฝันถึงภาพที่ตนเห็นนั้นแล้วสร้างภาพขึ้นในใจ หรือจินตนาการของตนเสียขั้นหนึ่งก่อนให้เป็นเค้าโครงที่เห็นชัด แล้วก็วาดโครงภาพขึ้นในใจให้สมบูรณ์ เมื่อมีความชัดเจนในใจเช่นนี้แล้วจึงระบายภาพนั้นออกมาด้วยถ้อยคำและถ้อยคำที่ใช้นั้นจะต้องเป็นถ้อยคำที่จะจูงใจหรือจินตนาการของผู้อ่านให้เล็งเห็นภาพเช่นเดียวกัน ฉะนั้นจินตนาการจึงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งในการประพันธ์

ด้วยเหตุนี้ เราจึงเห็นได้ว่าการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ปรากฏมาก และปรากฏอย่างสม่ำเสมอในกวีนิพนธ์ไทย และเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่กวียังคงสืบทอด ต่อเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ธรรมชาติ นับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในกวีนิพนธ์ของไทยมาตั้งแต่อดีตเช่นกัน กวีไทยมักจะ ให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติเสมอมา สุนทรภู่ จงสกลิตย์วัฒนา (2541: 49-51) กล่าวถึงความสำคัญ ของธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทย เก็บความได้ดังต่อไปนี้

การบรรยายหรือพรรณนาธรรมชาติถือเป็นแก่นสำคัญประการหนึ่งของวรรณคดีไทย กวี ไทยให้ความสนใจธรรมชาติในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นวรรณคดี คือ การสร้าง อารมณ์สะท้อนใจในระดับต่างๆ ในระดับต้นๆ คือ การสร้างความรับรู้ถึงความงามลึกซึ้ง หรือ ความละเอียดอ่อนของธรรมชาติ โดยที่กวีพรรณนาความงามของธรรมชาติไว้ในบทประพันธ์ อย่างละเอียดลออ ถ่ายทอดความซาบซึ้งของกวีแก่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้รับรู้ความงามของธรรมชาติ ตามคำพรรณนาของกวีซึ่งนับได้ว่าเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมหรืออารมณ์สะท้อนใจในระดับหนึ่ง

นอกจากนั้นกวียังพรรณนาธรรมชาติโดยละเอียดเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกของกวีเอง ที่นิยม จนเป็น "ขนบ" ในวรรณคดีไทย คือ การพรรณนาเชิงนิราศ กลวิธีการสร้างอารมณ์สะท้อนใจใน ลักษณะนี้ประสบความสำเร็จจนกลายเป็น "ขนบ" ที่สำคัญประการหนึ่งในวรรณคดีไทย ซึ่งพบว่า แทกรอกอยู่ในวรรณคดีไทยเรื่องสำคัญๆ เกือบทุกเรื่อง แม้แต่กวีร่วมสมัยก็ยังคงใช้รูปแบบของนิราศ ในการประพันธ์งานของตนเช่นกัน (สุนทรภู่ จงสกลิตย์วัฒนา, 2541: 49-51)

ธรรมชาติจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในกวีนิพนธ์ที่ยังคงรักษาสืบทอดและพัฒนาจนกลาย มาเป็นขนบอย่างหนึ่งในกวีนิพนธ์ไทย กวีนิพนธ์ไทยโดยมากมักกล่าวถึงธรรมชาติทั้งที่เป็นส่วน สำคัญ หรือเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเรื่อง รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2540: 17) กล่าวถึงความสำคัญ ของธรรมชาติที่มีต่อวรรณคดีไทย ดังนี้

สำหรับวรรณคดีไทยแล้ว ธรรมชาติเป็นทั้งเนื้อหาเป็นทั้งฉากบรรยายกาศที่ แสดงสีสันทัน ระดับความมากน้อยของความรู้สึก และเป็นทั้งกลศิลป์ เพื่อสร้างความ สะท้อนอารมณ์อันเป็นหัวใจสำคัญของวรรณคดีด้วย

จะเห็นได้ว่าธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญของวรรณคดีไทย แม้แต่ในกวีนิพนธ์ร่วม สมัยก็เช่นเดียวกัน กวียังคงเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ทั้งยังให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติมาก

ยิ่งขึ้น ภาพธรรมชาติจึงมีปรากฏอยู่มากและสม่ำเสมอในกวีนิพนธ์ไทยทุกยุคทุกสมัย ด้วยเหตุนี้ จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์สมัยใหม่จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ และควรค่าแก่ การศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งต่อไป

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากกวีนิพนธ์ของกวีร่วมสมัย 3 ท่าน ที่มีการใช้จินตภาพ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติปรากฏอยู่มาก อันได้แก่ อุชเชณี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพวรินทร์ ขาวงาม กวีทั้งสามท่านนี้เป็นกวีร่วมสมัยสำคัญของไทยที่ได้สร้างผลงานอันทรงคุณค่า นำศึกษาและมีความ หลากหลายทั้งในด้านรูปแบบ จันท์ลักษณะ เนื้อหา และลีลาวรรณศิลป์ โดยนำขนบวรรณคดีโบราณ มาสร้างสรรค์พัฒนาจนเป็นเอกลักษณ์และมีลีลาที่โดดเด่นเฉพาะตัว โดยเฉพาะการนำจินตภาพ ธรรมชาติมาใช้ในกวีนิพนธ์เพื่อสร้างความงดงามแก่บทประพันธ์ ทั้งในด้านการสร้างจินตภาพที่ เด่นชัด สร้างอารมณ์และบรรยากาศ และสร้างความหมายที่ลึกซึ้ง เพื่อสื่อความคิดของกวี ซึ่ง โดยมากเป็นความคิดด้านสังคม การเมือง และศาสนา อันเป็นลักษณะร่วมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของ กวีทั้งสามท่านนี้อย่างเด่นชัด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลวิธีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของ อุชเชณี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพวรินทร์ ขาวงาม
2. เพื่อศึกษาการสื่อความหมายของจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของ อุชเชณี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพวรินทร์ ขาวงาม ที่ช่วยให้เข้าใจสาระสำคัญ

สมมติฐานของการวิจัย

จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของ อุชเชณี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพวรินทร์ ขาวงาม เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสื่อสารและสร้างความหมายอันลึกซึ้งของงาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษาจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ พบ 1 เรื่อง ได้แก่ หวังสร้างศิลป์นฤมิตร เพรตแพ้ว การสืบทอดขนบกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ ไทยสมัยใหม่ ของ สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา หนังสือในโครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการศึกษากวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ (ระหว่างช่วง พ.ศ.2500-2533) โดยศึกษา
งานของกวีร่วมสมัย 5 ท่าน คือ อุชเชณี อังคาร กัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ไพวรินทร์
ขาวงาม และ จิระนันท์ พิตรปรีชา เพื่อแสดงให้เห็นการสืบทอดขนบจากกวีโบราณ แล้วพัฒนา
สร้างสรรค์จนเกิดขนบของกวีนิพนธ์ร่วมสมัย พิจารณาลีลาวรรณศิลป์ของกวีนิพนธ์สมัยใหม่ และ
วิเคราะห์ให้เข้าใจว่ากวีร่วมสมัยมองธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างวรรณศิลป์อย่างไร

ในด้านการศึกษาภาษาจินตภาพ พบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาภาษาจินตภาพ และภาพพจน์
ความเปรียบในกวีนิพนธ์มาแล้วเช่นกันเพียง 1 เรื่อง ได้แก่ ภาษาจินตภาพในเรื่องสั้นของ อัครศิรี
ธรรมโชติ วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ของ ดลฤทัย ขาวดีเดช พ.ศ.2540 เป็นการศึกษาลักษณะของภาษาจินตภาพในเรื่องสั้นของ
อัครศิรี ธรรมโชติ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจนลึกซึ้ง และทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ
จินตภาพเหล่านี้ส่งผลให้งานของ อัครศิรี ธรรมโชติ มีความโดดเด่น และชัดเจนงดงาม

นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาผลงานกวีนิพนธ์ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่

1. วิเคราะห์งานวรรณกรรมร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ปริญญานิพนธ์หลักสูตร
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ของ ประเมิน
เชิงเสถียร พ.ศ. 2522 เนื้อหาของงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ฉันทลักษณ์ เนื้อหา และสุนทรียรส
ในผลงานร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

2. ร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ : วัจนลีลา กับความคิดของกวี วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ ประมาภรณ์
ลิ้มปัสเสถียร พ.ศ. 2539 งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาลีลาการใช้ภาษาล้อคำที่เป็นลักษณะ
เด่นเฉพาะของกวี เพื่อชี้ให้เห็นว่าวัจนลีลาของกวีมีความสัมพันธ์กับความคิดของกวี และสื่อความ
คิดได้สัมฤทธิ์ผล

จะเห็นได้ว่ามีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ ทั้งในด้านภาษาจินตภาพ และ
ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์มาแล้ว แต่ยังไม่พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติอัน
เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของไทยเรื่อยมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้จึง
น่าสนใจว่า จินตภาพในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีลักษณะอย่างไร มีความสำคัญ และส่งผล อย่างไร
ต่อกวีนิพนธ์ โดยเฉพาะการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติที่ปรากฏมากในกวีนิพนธ์ไทยสมัย
ใหม่ในกวีนิพนธ์ของอุชเชณี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพวรินทร์ ขาวงาม

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะศึกษาจากงานร้อยกรองของ อุชเชณี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพวรินทร์ ขาวงาม ที่ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่มจำนวนทั้งหมด 15 เล่ม ดังนี้

กวีนิพนธ์ของ อุชเชณี จำนวน 1 เล่ม เป็นหนังสือรวมผลงานกวีนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ที่รวมบทกวีระหว่าง พ.ศ.2489-2531 คือ ขอบฟ้าขลิบทอง (2532)

กวีนิพนธ์ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ จำนวน 7 เล่ม โดยเลือกศึกษาเฉพาะเล่มที่มีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติปรากฏอยู่มากและโดดเด่น จัดเรียงตามลำดับปีที่พิมพ์ ได้แก่

1. คำหยาด (2502)
2. เพียงความเคลื่อนไหว (2523)
3. เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว (2523)
4. เพลงขลุ่ยผิว (2527)
5. วารีดุริยางค์ (2530)
6. ตากรุ่งเรืองโพยม (2531)
7. มุมมอง (2535)

กวีนิพนธ์ของ ไพวรินทร์ ขาวงาม จำนวน 7 เล่ม จัดเรียงตามลำดับปีที่พิมพ์ ได้แก่

1. ลำน่านเนจร (2528)
2. คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ (2529)
3. ฤดีกาล (2532)
4. คือแรงใจและไฟฝัน (2534)
5. ถนนนักฝัน (2535)
6. ม้าก้านกล้วย (2538)
7. เจ้านกวี (2541)

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

1. รวบรวมผลงานของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพวรินทร์ ขาวงาม และ เอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูลและกำหนดโครงร่าง
3. วิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงตามโครงร่างที่กำหนดไว้
4. สรุปผลการวิจัยและขอเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. สร้างความเข้าใจเรื่องจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพวรินทร์ ขาวงาม ว่าเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนความคิดและสารสำคัญได้อย่าง ชัดเจน อีกทั้งยังสร้างความงาม และความหมายที่ลุ่มลึกให้แก่บทกวี
2. เป็นแนวทางในการศึกษาจินตภาพในกวีนิพนธ์ของกวีคนอื่น ๆ ต่อไป

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. คำ "จินตภาพ" ในงานวิจัยฉบับนี้ใช้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า "imagery" เนื่องจาก คำว่า imagery เป็นคำที่ใช้เรียกจินตภาพหลายๆ จินตภาพรวมกัน คือ "images as a group" (A P Cowie, 1994: 619) ที่ได้อธิบายไว้ในหนังสือ Oxford Advanced Learner's Dictionary (Fourth Edition)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม: ภาพพจน์ ไวยากรณ์และกลการประพันธ์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิยามความหมายของ "image" หรือ "จินตภาพ" ไว้ดังต่อไปนี้

1. ภาพในจิต หรือ ข้อคิดที่เกิดขึ้นจากการอ่านงานเขียนชิ้นหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทกวี
2. การพรรณนา (description) ในข้อเขียนซึ่งเราประสาทสัมผัส และสร้าง ภาพในจิตหรือข้อคิดให้เกิดขึ้น
3. ภาพพจน์ (figure of speech) ชนิดหนึ่ง เช่น อุปลักษณ์ (metaphor) หรือ อุปมา (simile) ซึ่งภาพในจิตถูกถ่ายทอดโดยใช้การเปรียบเทียบ

4. สัญลักษณ์ (symbol) ที่ใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อคิดที่เป็นนามธรรม จินตภาพอาจเราประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทุกอย่าง หรืออาจนึกเห็นไปได้โดยอาศัยพุทธิปัญญา" (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539: 119)

ดังนั้นคำว่า "จินตภาพ" ในงานวิจัยฉบับนี้ จึงหมายถึงความถึง ภาพต่างๆ ในจิตอันเกิดจากการพรรณนาโดยละเอียด ทั้งจากการใช้คำจินตภาพ การใช้ภาพพจน์ และการใช้สัญลักษณ์

2. คำ "จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติ" ในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง การนำธรรมชาติ เช่น ป่าเขาลำเนาไพร แม่น้ำ ลำธาร ดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ สัตว์ พืช และปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ฯลฯ มาสร้างเป็นจินตภาพ ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้อาจเรียกว่า "จินตภาพธรรมชาติ"

3. คำ "กวีนิพนธ์" ปัจจุบันหมายถึง บทประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง แต่ในงานวิจัยฉบับนี้ใช้คำว่า กวีนิพนธ์ ในความหมายของ บทประพันธ์ร้อยกรอง เท่านั้น ซึ่งมีความหมายดังนี้

โคลงฉันทกาพย์กลอน ซึ่งมีถ้อยคำที่นำมาประกอบประพันธ์กัน มีขนาด มาตรา เสียงสูงต่ำ หนักเบา และสั้นยาวตามแบบรูป (pattern) ที่กำหนดไว้ แบบรูปที่กล่าวนี้มีมากด้วยกัน ไม่จำเป็นจะต้องมีเฉพาะแต่ที่กำหนดไว้ในตำราซึ่งว่าด้วยการแต่งโคลงฉันทกาพย์กลอน หรือฉันทลักษณ์ (เสฐียรโกเศศ, 2533: 5)